

Η Ευρωπαϊκή επιρροή στην Αφρική: Κλιματική πολιτική μέσω ΕΥΕΔ

Αντώνης Βλάχος

Students' Policy Papers No. 3
2023

UNESCO
CHAIR
ON CLIMATE
DIPLOMACY

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Ευρωπαϊκή επιρροή στην Αφρική: Κλιματική πολιτική μέσω ΕΥΕΔ

Αντώνης Βλάχος

Series: Students' Policy Papers

Επιμέλεια: Γιώργος Δικαίος

Η σειρά Students' Policy Papers δημοσιεύει κείμενα πολιτικής φοιτητριών/ών που παρακολούθησαν το προπτυχιακό μάθημα *Κλιματική Διπλωματία* στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

No. 3

2023

**UNESCO Chair on Climate Diplomacy
Institute of European Integration and Policy
*National and Kapodistrian University of Athens***

Copyright © 2023

UNESCO Chair on Climate Diplomacy

Institute of European Integration and Policy

6 Themistokleous str. 10671 Athens, Greece

<https://unescochairclimate.uoa.gr/>

<https://eeep-en.pspa.uoa.gr/>

Εισαγωγή

Η ανάγκη λήψης μέτρων για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης οδήγησε -κατά κύριο λόγο- την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) στο να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στα διεθνή δρώμενα για το κλίμα (Cross 2018: 572). Στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των συνεπειών της κλιματικής κρίσης, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος των χωρών της Αφρικής, οι οποίες και βιώνουν περισσότερο τον αντίκτυπο της κλιματικής κρίσης (Nkomo et al. 2006: 5-6). Για τον λόγο αυτό, η ΕΕ μεθόδευσε την καθιέρωση πολυμερών και διμερών διπλωματικών συνεδρίων και συναντήσεων, με θέμα την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, με τις χώρες της Αφρικής (Biedenkopf and Petri 2019: 8-10). Άλλωστε, η ευρωπαϊκή ήπειρος επηρεάζεται τόσο άμεσα, όσο και έμμεσα από τις κλιματικές επιπτώσεις στην Αφρική (Dodo 2014), η οποία στερείται των αναγκαίων πόρων για την αντιμετώπισή τους και χρήζει οργανωμένης υλικής και οικονομικής υποστήριξης. Η υποστήριξη αυτή παρέχεται σημαντικά μέσω της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ).

Παρά το γεγονός πως η κλιματική κρίση αποτελεί ένα παγκόσμιο ζήτημα που οφείλει να κινητοποιεί όλα τα μέρη της διεθνούς κοινότητας, η ανάληψη των ευθυνών και κατά συνέπεια η λήψη των μέτρων αντιμετώπισης, διαφοροποιούνται σημαντικά (Δούση 2020: 38-39). Συνάμα, οι χώρες που υφίστανται τα αποτελέσματα της κλιματικής κρίσης δεν είναι και αυτές οι οποίες προκαλούν το πρόβλημα ενώ, επίσης, δεν έχουν όλα τα κράτη τους ίδιους πόρους. Για τον λόγο αυτό, με βάση την «Αρχή της Κοινής αλλά Διαφοροποιημένης Ευθύνης», η οποία είναι εμπεδωμένη στο διεθνές δίκαιο για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, επιτρέπεται στα συμβαλλόμενα μέρη της Συμφωνίας των Παρισίων να καθορίσουν τον βαθμό συνεισφοράς τους, ο οποίος θα εξαρτάται από τις δυνατότητες τους. Το γεγονός αυτό ωφέλησε αναπτυσσόμενες οικονομίες, μεταξύ των οποίων και η Νότιος Αφρική (Δούση 2020: 38-43), αφού πλέον θα έχουν την δυνατότητα να *συνεισφέρουν το μερίδιό τους* σε αυτή την ζωτικής σημασίας για τους ίδιους απειλή. Εκεί εξάλλου, στράφηκε εξ αρχής το ενδιαφέρον της ΕΕ, καθώς η σχέση της με την Αφρική είναι υψίστης σημασίας για την διαχείριση της κλιματικής κρίσης. Αυτό αποδεικνύεται και από την έντονη συνεργασία της με τα Υπουργεία Περιβάλλοντος των χωρών της αφρικανικής ηπείρου (Cross 2018: 9).

Στις πολιτικές που ακολουθεί η ΕΕ μέσω της ΕΥΕΔ για το κλίμα, σε σχέση με την Αφρική, έχουν διατυπωθεί έντονες επιφυλάξεις. Οι επιφυλάξεις αυτές, σχετίζονται με τον βαθμό επιρροής

των χωρών της ΕΕ στην Αφρική στο πλαίσιο της πράσινης ανάπτυξης και της αντιμετώπισης των δυσμενών συνθηκών ως απόρροια της περιβαλλοντικής κρίσης. Αυτά θα εξεταστούν υπό το πρίσμα της λειτουργίας της ΕΥΕΔ, που τα τελευταία χρόνια έχει αναλάβει δράσεις πέραν του κλασσικού πεδίου δραστηριοτήτων εξωτερικής πολιτικής.

Ακολουθεί η περιγραφή των υφιστάμενων περιβαλλοντικών πολιτικών που έχουν διαμορφωθεί για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής κρίσης στην Αφρική. Στη συνέχεια, γίνεται μια κριτική επισκόπησή τους βάσει βιβλιογραφίας και έπονται προτάσεις πολιτικής που πιθανώς να βοηθήσουν στην επίλυση των παραπάνω συνεπειών.

Υφιστάμενες Ευρωπαϊκές περιβαλλοντικές και κλιματικές πολιτικές στην Αφρική

Η Αφρική διαθέτει τεράστιες ποσότητες σε φυσικούς πόρους, πετρώματα και κοιτάσματα (Alao 2007). Όμως, το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της Αφρικής κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα λόγω των περιορισμών που επιβάλλονται -μεταξύ άλλων ιστορικών και γεωπολιτικών παραγόντων- και από το κλίμα. Για τον λόγο αυτό, κρίθηκε επιτακτική η υποστήριξη από την ΕΕ, ώστε να περιοριστούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης.

Η αφετηρία της σχέσης της Ευρώπης με την Αφρική ξεκινάει από πολύ παλιά. Αρχικά με τις Συνθήκες Yaoundé στο Καμερούν από το 1964 έως το 1975 (Moss 1978: 1-3) και έπειτα το 1975 με τις Συνθήκες του Lomé σε επίπεδο οικονομικό, εμπορικό και ευρύτερων συνεργασιών (Gruhn 1976: 248) Οι Συνθήκες αυτές καθιέρωσαν μια σειρά από Πρωτόκολλα και συστήματα που ρύθμιζαν τις σχέσεις ΕΕ και Αφρικανικών κρατών, με πιο αποτελεσματικό το σύστημα Stabex, το οποίο ήταν ένα σύστημα σταθεροποίησης των εσόδων από τις εξαγωγές (Aiello 2002: 11) και παρείχε προστασία από τυχόν εξαγωγικές απώλειες. Ακολούθησαν και οι Συμφωνίες του Cotonou το 2000 (Salama & Dearden 2001: 12), που καθόρισαν τις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού.

Οι συζητήσεις ωστόσο μέχρι εκείνη την περίοδο δεν είχαν επικεντρωθεί στο περιβάλλον, γεγονός που άλλαξε το 2007, όταν και επαναπροσδιορίστηκαν οι σχέσεις μεταξύ της Αφρικής και της Ευρώπης. Τότε, ξεκίνησε μια από κοινού στρατηγική σχέση, η Joint Africa-EU Strategy, γνωστή με το ακρώνυμο JAES, που προσέθεσε στην ατζέντα συνομιλιών ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος, μεταξύ των οποίων και η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

Η σημασία της JAES ήταν αδιαμφισβήτητη, παρά την αρνητική διαπίστωση πως χαρακτηριζόταν από έντονη γραφειοκρατία (Adelle & Lightfoot 2018: 266-267). Υπογράμμισε, ωστόσο, πως στο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της Αφρικής υπάρχει κοινό ενδιαφέρον για την κλιματική αλλαγή και την βιωσιμότητα. Ως εκ τούτου, το επίκεντρο των συζητήσεων αφορούσε την κλιματική αλλαγή και δευτερευόντως άλλα ζητήματα, ενώ διαδραματιζόταν υπό το φως των εν εξελίξει διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο της Σύμβασης πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή που υιοθετήθηκε για πρώτη φορά το 1992. Η εφαρμογή των πολιτικών της ΕΕ όλα αυτά τα χρόνια πραγματοποιούνταν μέσω των μηχανισμών της, όπως τον διάλογο και την ανάπτυξη δεξιοτήτων (Adelle & Lightfoot 2018: 254-256).

Ένας από τους πιο ουσιαστικούς τομείς συνεισφοράς της ΕΕ αποτελεί η οικονομική υποστήριξη. Ως εκ τούτου, μέσω του European Development Fund and country programming (Adelle & Lightfoot 2018: 255) και του Emergency Trust Fund για την Αφρική, το οποίο συστάθηκε το 2015 και είχε ευρύτερο πεδίο δράσης τις μετατοπίσεις πληθυσμών, παρεχόταν υποστήριξη στις χώρες και στους κατοίκους της Αφρικής. Βέβαια, οποιαδήποτε συνεργασία σε οποιονδήποτε τομέα -είτε οικονομικό είτε θεσμικό- ανάμεσα στις δύο ηπείρους, είναι αποτέλεσμα εντατικών διαπραγματεύσεων και συνεχών συναντήσεων. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, διεξάγονται ανά τριετία οι διπυργικές συναντήσεις, EU-Africa Summits of Heads of States and Governments, και σε ετήσια βάση πραγματοποιείται συνάντηση ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Επιτροπή Αφρικανικής Ένωσης (Adelle & Lightfoot 2018: 256). Έτσι, διατηρείται ανοιχτός ένας διάυλος επικοινωνίας, εντός του οποίου τίθενται προτάσεις, προβληματισμοί, κριτικές και επαναπροσδιορίζονται οι στόχοι, ώστε να συμβαδίζουν με τις εξελίξεις στο ευρύτερο περιβάλλον.

Ταυτόχρονα, στο πλαίσιο του προγράμματος Climate for Development in Africa (ClimDev-Africa) και με σκοπό την παροχή τεχνογνωσίας στους εμπλεκόμενους δρώντες στην Αφρική, δόθηκε ουσιαστική οικονομική υποστήριξη. Η καθιέρωσή του στόχευε στο να αποτελέσει τη βάση για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης στην Αφρική. Το πρόγραμμα διαχειρίζονταν από κοινού η Επιτροπή Αφρικανικής Ένωσης, η Αφρικανική Αναπτυξιακή Τράπεζα και η Οικονομική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Αφρική.¹ Άξια αναφοράς, αποτελεί ταυτόχρονα η συλλογική προσπάθεια 20 κρατών να περιορίσουν την ερημοποίηση της

¹ ClimDev-Africa, <https://www.climdev-africa.org/>.

ηπείρου (Goffner et al. 2019) μέσω της δημιουργίας ενός τεχνητού «Πράσινου Τείχους» (Great Green Wall of the Sahara and the Sahel Initiative). Το φιλόδοξο αυτό σχέδιο που απαιτεί τόσο αξιοποίηση της υπάρχουσας γνώσης όσο και απόκτηση νέων δεξιοτήτων, υποστηρίχθηκε ενεργά στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης και πιο συγκεκριμένα, μέσω του σχεδίου Capacity Development Strategy and Action Plan and Support of the Implementation of the GGWSSII (Adelle & Lightfoot 2018: 261).

Άλλα προγράμματα ενίσχυσαν την παρουσία της Ευρώπης στην Αφρική. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, το Global Monitoring for Environment and Security (GMES), το οποίο είναι ένα φιλόδοξο πρόγραμμα που επιδιώκει να υποστηρίξει κρατικές και περιφερειακές πολιτικές, συμπεριλαμβανομένης της κλιματικής κρίσης (Rohner et al. 2007; Adelle & Lightfoot 2018:260), και το Global Climate Change Alliance (GCCA), που σχετίζεται με την υποστήριξη των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών και των μικρών νησιωτικών κρατών ως προς τις κλιματικές αλλαγές (Dodo 2014) και χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα της ΕΕ Global Public Goods and Challenges 2014-2020 (Adelle & Lightfoot 2018: 260). Ένα ακόμη σημαντικό πρόγραμμα που ξεκίνησε το 2013, είναι το Monitoring for Environment and Security in Africa (MESA), το οποίο αντικατέστησε το Africa Monitoring of Environment and Sustainable Development και θέτει ως προτεραιότητα την καθιέρωση ενός μακροπρόθεσμου πλαισίου συνεργασίας ανάμεσα στις δύο ηπείρους, με την υποστήριξη της ΕΕ. Το πλαίσιο συνεργασίας επεκτείνεται και σε άλλους τομείς, όπως στον τομέα προστασίας της πανίδας της Αφρικής, αφού και αυτή επηρεάζεται άμεσα από την κλιματική αλλαγή. Για τον λόγο αυτό μέσω του προγράμματος EU B4 life (Adelle & Lightfoot 2018: 261), η ΕΕ συνεισφέρει στη δημιουργία στρατηγικού διαλόγου με θέμα την βιοποικιλότητα της Αφρικής, υπολογίζοντας την σημασία της πανίδας και των κινδύνων που αντιμετωπίζει.

Κριτική για τις Ευρωπαϊκές πολιτικές στην Αφρική

Παρά τις όποιες θετικές παρεμβάσεις της ΕΕ στην Αφρική, ο αντίκτυπος πολλές φορές αυτών των πολιτικών δεν είναι απολύτως ορατός, καλώντας τις αρμόδιες αρχές της ΕΕ και πιο συγκεκριμένα την ΕΥΕΔ να επαναπροσδιορίσουν τις πολιτικές τους για την συγκεκριμένη περιοχή. Οι Adelle & Lightfoot (2018: 263-267) συγκεντρώνουν μια σειρά κριτικών που έχουν ασκηθεί σχετικά τον βαθμό επιρροής και υποστήριξης της ΕΕ στην Αφρική για το περιβάλλον και το κλίμα, και ακολουθούν αμέσως:

Ένα από τα βασικά ζητήματα είναι ότι οι δομές που υπάρχουν αυτή τη στιγμή στην Αφρική δεν επιτρέπουν στις φιλόδοξες δράσεις και στόχους που έχουν τεθεί να εφαρμοστούν. Επίσης, έχει ασκηθεί έντονη κριτική ως προς τον χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής δράσης, και την εντύπωση που έχει αφήσει ως ένας αμφιλεγόμενος εταίρος, ο οποίος δεν δύναται να πείσει αποτελεσματικά τα αφρικανικά κράτη για τις προθέσεις της. Ως προς αυτό, έχει κατηγορηθεί για διαφοροποίηση σε επίπεδο ρητορικό και πρακτικό, δηλαδή για τα όσα προμηνύει πως θα κάνει και όσα, επί της ουσίας, γίνονται. Επιπλέον, δεν έχει βρεθεί κοινό σημείο ώστε τα συμφέροντα και οι φιλοδοξίες που διακυβεύονται μεταξύ της ΕΕ και της Αφρικής να συμπίπτουν. Από την άλλη πλευρά, οφείλει να αναγνωριστεί η οικονομική στήριξη της ΕΕ, κυρίως ως προς την χρηματοδότηση για τις υποδομές και τις δυνατότητές τους. Οι χρηματοδοτήσεις είναι μεν σημαντικές, αλλά είναι μικρές συγκριτικά με το μέγεθος του προβλήματος.

Εξίσου σημαντικό σκέλος και άρρηκτα συνδεδεμένο με την οικονομική υποστήριξη που διατίθεται για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, θεωρείται το ανθρώπινο δυναμικό των κρατικών και διεθνών οργανισμών, αλλά και των υπόλοιπων θεσμικών παραγόντων πέραν της ΕΕ, το οποίο με την τεχνογνωσία που διαθέτει δύναται να συνεισφέρει καταλυτικά. Παρατηρήθηκε, όμως, καθυστέρηση τόσο στην αναγνώριση του προβλήματος όσο και στην ανάληψη δράσεων από αυτό. Αποκλείστηκαν από την ενεργό δράση δρώντες σε καίριες θέσεις και παραμερίστηκαν οι δυνατότητές τους. Συνεπώς, η μη αξιοποίηση στο έπακρον των μέσων που διαθέτει η ΕΕ και κατά συνέπεια η ΕΥΕΔ, οδηγεί σε μη επίτευξη των φιλόδοξων στόχων που έχουν τεθεί (Adelle & Lightfoot 2018: 268-269). Προς τα εκεί εξάλλου οδηγούμαστε, καθώς η επίτευξη, εντός του χρονοδιαγράμματος, των στόχων που είχαν τεθεί στο Παρίσι ώστε να συγκρατηθεί η αύξηση της θερμοκρασίας στον ενάμιση βαθμό Κελσίου, φαίνεται μη υλοποιήσιμη (Clemerson 2016). Συνεπώς, κρίνεται σημαντικό να εφαρμοστούν καινοτόμες πολιτικές ώστε να αντιμετωπιστεί η εν εξελίξει, κλιματική κρίση.

Προτάσεις και πιθανές λύσεις πολιτικής

Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, λόγω των αρμοδιοτήτων και των υποχρεώσεων που της έχουν ανατεθεί, οφείλει να αναθεωρήσει τον τρόπο με τον οποίο δρα μέχρι και σήμερα. Οφείλει να συμβουλευτεί τους αρμόδιους κρατικούς φορείς των κρατών μελών της

ΕΕ και να έχει μια πιο άμεση επαφή με τα Υπουργεία Περιβάλλοντος και Ενέργειας, αρχικά των χωρών της ΕΕ και κατά δεύτερον, με αυτά των χωρών της Αφρικής.

Στην προσπάθεια εμβάθυνσης των σχέσεων ΕΕ και Αφρικής σε επίπεδο κλιματικής διπλωματίας, θεωρείται καταλυτικός ο ρόλος των χωρών της Νότιας Ευρώπης, των μεσογειακών κυρίως χωρών, λόγω γεωγραφικής εγγύτητας.² Αυτό θα καθίσταντο εφικτό μέσω της συμμετοχής των ευρωπαϊκών μεσογειακών κρατών και του συνόλου των αφρικανικών κρατών σε ένα συνέδριο, εμπνευσμένο από το med-9, με την διαφορά πως δύνανται να συμμετέχουν μη μεσογειακά κράτη. Η ΕΕ θα εκπροσωπούσαν από τα μεσογειακά της κράτη τα οποία και υφίστανται πρώτα τις συνέπειες της κλιματικής κρίσης στην Αφρική, λόγω των προσφυγικών ροών και λόγω του ότι η Μεσόγειος αποτελεί *hotspot* για τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης. Συνεπώς, η συνεννόηση θα ήταν πιο άμεση, η επίγνωση των προβλημάτων της Αφρικής μεγαλύτερη και η λήψη αποφάσεων ευκολότερη, εν συγκρίσει με την συμμετοχή εκπροσώπων όλων των κρατών- μελών της Ε.Ε.

Ταυτόχρονα, κρίνεται θεμιτή η βελτίωση του θεσμικού πλαισίου της ΕΥΕΔ, καθώς λόγω της γραφειοκρατίας δυσχεραίνεται οποιαδήποτε απόφαση έχει ληφθεί να μεταφραστεί σε πράξη. Ωστόσο, ακόμα και σε περίπτωση βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου, η διαδικασία θα είναι χρονοβόρα, τη στιγμή που οι επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης γίνονται ορατές όλο και περισσότερο: εμφανίζονται εντονότερα και μειώνουν διαρκώς τα περιθώρια που τίθενται για τον περιορισμό τους. Επομένως μια αναθεώρηση του τρόπου δράσης της ΕΥΕΔ και μια αναπροσαρμογή στις νέες συνθήκες καθίσταται επιτακτική.

Τα περιθώρια δράσης στην Αφρική είναι στενά, εξαιτίας της έλλειψης επαρκών δομών και οικονομικών πόρων (Dodo 2014). Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης καλείται να εκταμιεύσει μεγαλύτερα ποσά και να δράσει, συν τοις άλλοις, προληπτικά με στόχο τη δημιουργία δομών για την ενεργειακή εξασφάλιση κυρίως των χωρών της Αφρικής. Η αξιοποίηση των φυσικών πόρων της Αφρικής, πάντα σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις των χωρών και κυρίως σε περιοχές που επιτρέπουν τέτοιου είδους επενδύσεις (λόγω φαινομένων εντάσεων και πολιτικής αστάθειας), θα ήταν ένα πρώτο βήμα. Τα παραπάνω θα μείωναν την πίεση που ασκείται αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη, θα περιόριζαν την εξάρτηση από βλαβερές για το

² Africa and the EU, https://www.eeas.europa.eu/eeas/africa-and-eu_en.

περιβάλλον πηγές ενέργειας και θα έθεταν βάσεις για το μέλλον των χωρών της Αφρικής.

Ακόμη, απαιτείται αναθεώρηση των πολιτικών που ασκούνται από την ΕΕ, και πιο συγκεκριμένα από την ΕΥΕΔ, όπως και συνεχής στήριξη, σε μια ήπειρο που βιώνει πλήθος προβλημάτων, κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών. Η Αφρική πρέπει να βρεθεί στο επίκεντρο των προσπαθειών για περιορισμό των αρνητικών συνεπειών της κλιματικής κρίσης. Χρειάζεται συνεργασία, μέτρα οικονομικής υποστήριξης και μεταρρυθμίσεις τόσο από την ΕΥΕΔ, όσο και από τα κράτη της Αφρικής, ώστε να είναι σε θέση να αξιοποιήσουν με τον βέλτιστο τρόπο την υλική και οικονομική υποστήριξη που θα τους δοθεί. Καθώς οι προβλέψεις είναι δυσσιώνες και περιθώρια για αδράνεια δεν υπάρχουν, χρειάζονται γενναίες αποφάσεις και ανάληψη ευθυνών. Η αποποίηση ή η μετάθεση των ευθυνών καθυστερεί την εύρεση λύσεων, ειδικά σε ένα τέτοιο παγκόσμιο ζήτημα, οδηγεί σε καθυστερήσεις που είναι σημαντικά επιζήμιες. Η κλιματική κρίση είναι, και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ζήτημα επιβίωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΥΕΔ μπορεί να αποκτήσει ρόλο συντονιστή της Ευρωπαϊκής δράσης στην Αφρικανική ήπειρο, να συγκεντρώσει διάσπαρτες αρμοδιότητες μεταξύ Ευρωπαϊκών κρατών-μελών και θεσμών, και κατ' αυτόν τον τρόπο να διαμορφώσει μια συνεκτική κλιματική πολιτική για την Αφρική, η οποία θα έχει και μεγαλύτερες πιθανότητες εφαρμογής, καθώς ένας φορέας θα είναι υπεύθυνος για την υλοποίησή της.

Βιβλιογραφία

- Adelle, C. & Lightfoot, S. (2018) “Africa: Searching for Shared Issues and Overcoming Asymmetries”. In Adelle, C. et al. (eds.) *European Union External Environmental Policy Rules: Regulations and Governance Beyond Borders*. (Palgrave Macmillan), pp. 253-273.
- Aiello, F. (2002) “Financial stabilization systems, economic growth of developing countries and EU’S STABEX”. *Journal of Agriculture and Environment for International Development*, Vol. 1/2, no. 96, p.p. 23-56.
- Alao, A. (2007), *Natural Resources and Conflict in Africa: The Tragedy of Endowment*. (University Rochester Press).
- Biedenkopf, K. & Petri, F. (2019) “EU Delegations in European Union climate diplomacy: the role of links to Brussels, individuals, and country contexts”. *Journal of European*

- Integration*, vol. 41, no. 1, pp. 47-63.
- Cléménçon, R. (2016) “The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?”. *The Journal of Environment & Development*, vol. 25, no. 1, p.p. 3-24.
- Cross, M. (2018) “Partners at Paris? Climate negotiations and transatlantic relations”. *Journal of European Integration*, vol. 40, no. 5, 571–586.
- Δούση Ε. (2020) *Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία της Κλιματικής Αλλαγής: Ο ρόλος του διεθνούς δικαίου και της διπλωματίας στη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής* (Νομική Βιβλιοθήκη).
- European Union External Action (2022), *Africa and the EU*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/africa-and-eu_en.
- Goffner, D., Sinare, H. & Gordon, L.J. (2019) “The Great Green Wall for the Sahel initiative as an opportunity to enhance resilience in Sahelian landscapes and livelihoods”. *Regional Environmental Change*, vol. 19, pp. 1417-1428.
- Dodo, M.K. (2014) “Examining the potential impacts of climate change on international security: EU- Africa Partnership on climate change”, *SpringerPlus*, vol. 3, article no. 194.
- Gruhn, I.V. (1976) “The Lomé Convention: Inching towards interdependence”, *International Organization*, vol. 30, no.2, pp. 241-262.
- Moss, J.G. (1978), *The Yaoundé Convention, 1964-1975*. Ph.D. Thesis (New School for Social Research).
- Nkomo, J.C., Nyong, A.O. & Kulindwa, K., (2006) “The Impacts of Climate Change in Africa”. Final draft submitted to *The Stern Review on the Economics of Climate Change*. https://mediadon.co.za/wp-content/uploads/2019/09/2009-Chapter_5_The_Impacts_of_Climate_Change_in_Africa-5.pdf.
- Rohner, N., Schrogl. K.U. & Chelli. S., (2007) “Making GMES better known: Challenges and opportunities”, *Space Policy*, vol. 23, no. 4., pp. 195-198.
- Salama, C.M. & Dearden, S., (2001) “The Cotonou Agreement”. <https://e-space.mmu.ac.uk/1872/1/Dearden%20dp20.pdf>.